

נספחות מסחרית, שגרירות ישראל, לונדון

סקירה: בריטניה והמשבר הכלכלי המתהווה

(דצמבר 2011/ינואר 2012)

עורכת: יעל לוי-אריאל

פברואר 2012

תוכן עינינים

- 2..... התנהלות בריטניה במשבר היורו הנוכחי (2011)
- 3..... המשבר המתמשך
- 5..... מהלכים אופרטיביים עליהם החליטה ממשלת בריטניה

התמודדות בריטניה עם סימני המשבר הכלכלי המתהווה

(דצמבר 2011/ינואר 2012)

התנהלות בריטניה במשבר היורו הנוכחי (2011)

כבר מאז היווסדות גוש היורו (EMU) והשקת המטבע בשנת 1999 נחשבה בריטניה ל"יורו-סקפטית", בשל סירובה העיקש להצטרף לגוש ולהחליף את המטבע המקומי¹. סירובם של הבריטים, שתמיד היו "אאוטסיידרים" ביבשת, נובע מסיבות שונות, אך ניתן לומר שבדומה למדינות אחרות שסירבו להצטרף לגוש (כגון שבדיה ודנמרק) עשו זאת, בין השאר, בשל הכשל הבסיסי שמלווה את גוש היורו: ההבדלים המשמעותיים בין המדינות השונות שחוברו, כביכול, לישות פוליטית וכלכלית אחת. כיום, כאשר יוון, אירלנד, פורטוגל, איטליה וספרד עומדות על סף תהום ומאיימות להפיל איתן גם כלכלות חזקות כגון הגרמנית והצרפתית, סבורים יותר ויותר כלכלנים כי גוש היורו עומד בפני פירוק או לכל הפחות רפורמה עמוקה.

עם זאת, למרות הבדלנות הבריטית בכל הקשור לגוש האירו ושביעות הרצון שלהם, בדיעבד, מכך שבחרו שלא להצטרף מוניתרית לגוש, הרי שהמשבר המרחף מעל היבשת לא צפוי לפסוח על הכלכלה הבריטית. כלכלנים בבריטניה מזהירים כי בשל התלות הכלכלית-מוניתרית של בריטניה במדינות היבשת, הרי שכל אסון שיתרגש על אירופה צפוי גם לפגוע בכלכלת בריטניה ובבנקים שלה². זאת לדעת, 40% מסך הייצוא מבריטניה נעשה לגוש היורו. במצב דברים זה ברור כי מיתון באירופה יגרור את הכלכלה הבריטית מטה גם כן³. לא מפתיע, לפיכך, כי נגיד הבנק המרכזי של בריטניה (*Bank of England*) הזהיר אף הוא כי עתידו הלוט בערפל של גוש היורו הוא האיום הגדול ביותר על בריטניה ובפרט על המערכת הבנקאית שלה בימים אלו⁴. דבריו מקבלים משנה תוקף לאור התחזית העגומה ממילא לגבי הצמיחה במדינה ברבעונים הבאים.

לצד היתרונות של מדיניות מוניתרית עצמאית ניצבים גם לא מעט סיכונים: הדברים אמורים בעיקר בסירובה של בריטניה לחתום על **האמנה החדשה להצלת היורו**, שנולדה מיוזמת החילוץ של קרן המטבע הבינ"ל (שאושרה ב-9 בדצמבר 2011). ר"מ בריטניה, דייוויד קמרון, הטיל וטו על התכנית להזרים 200 מיליארד יורו לקרן על מנת להתמודד עם המשבר במדינות דרום היבשת, לאחר שדרישתו להכניס לאמנה תנאים מיוחדים שיגנו של הסיטי של לונדון לא נענתה. בסופו של דבר, בריטניה היתה המדינה היחידה שסירבה ליוזמה, והמהלך שהוביל ראש הממשלה הבריטי נראה כיום בעיני רבים כהימור לא מוצלח שעלול להותיר את בריטניה מחוץ למעגל מקבלי ההחלטות, נטולת יכולת להשפיע על המהלכים שיעצבו את פני היבשת בשנה

¹ <http://www.themarket.com/markerweek/1.1580555>

² <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/dec/28/britain-and-the-eurozone/print>

³ <http://www.economist.com/node/21541021>

⁴ <http://www.bbc.co.uk/news/business-15984291>

הקרובה⁵. יש אף שמרחיקים לכת וטוענים כי הפגיעה בכוחה של בריטניה עשויה להתרחב מחוץ ליבשת ולהקשות על מהלכה בתחום מדיניות החוץ, לרבות יחסיה עם ארה"ב.

המשבר המתמשך

שלוש שנים אחרי, בריטניה עדיין מצויה בתהליך התאוששות מהמשבר הכלכלי הגדול של 2008 (recession). העלייה בשכר נמוכה בהרבה משיעור האינפלציה, עובדי המגזר הציבורי מתמודדים עם שחיקה מתמדת וקיצוצים בשכרם ושוק הנדל"ן מדשדש אף הוא. כל אלה מותירים את כלכלת בריטניה במצב של תלות בגורמים חיצוניים (משקיעים זרים, ייצוא סחורות לחו"ל וכו').

הפקת הלקחים מהמשבר הובילה, בין השאר, להקמת גוף עצמאי המשמש מעין "כלב שמירה" פסקאלי, הנקרא *The Office for Budget Responsibility (OBR)*. גוף זה הודיע בנובמבר השנה כי הצמיחה בבריטניה במהלך 2011 היתה נמוכה מהצפוי, ואף סיפק תחזית לפיה ב-2012 מגמה זו תימשך, אך לא תגרום למיתון (recession) כמו זה שפקד את המדינה ב-2008⁶.

עם זאת, לאור ההתפתחויות האחרונות בגוש היורו, כמו גם סימני האטה כלכלית שייסקרו להלן, רבים סבורים כי תחזית זו אופטימית מדי וכי למרות ההתאוששות היחסית מהמשבר של 2008 **בריטניה צפויה להיכנס למיתון נוסף בשנה הקרובה**⁷. תופעה זו, של ירידה בתמ"ג (או תחזיות לירידה כזו), עלייה באבטלה וירידה ב- retail sales לאחר מספר רבעונים של התאוששות יחסית בכלכלה מאז 2008, זכתה לכינוי "**double-dip recession**", וכלכלנים משתמשים במונח זה על מנת לתאר את מצב הכלכלה הבריטית בימים אלו ואת הצפוי לה בשנת 2012⁸. במילים אחרות, כניסה לתקופת מיתון נוספת נראית כעת כמעט בלתי-נמנעת.

בדצמבר השנה דווח כי 128,000 איש נוספו למעגל **מחוסרי-העבודה** בממלכה, והציבו את המספר הכולל של מחוסרי העבודה בבריטניה על 2.64 מיליון (8.3%) – מספר-שיא שלא נראה כמותו מאז תחילת שנות ה-90⁹. בנוסף, מצביעים הנתונים כי בקרב הצעירים (16-24) עומד מספר המובטלים על 1.027 מיליון- שיא של כל הזמנים. אם לא די בכך, התחזיות מראות כי האבטלה אף צפויה להחמיר בשנת 2012¹⁰.

לנתוני האבטלה העגומים מצטרפים נתונים בדבר **ירידת התפוקה התעשייתית בשנת 2011**. אמנם, בחודש דצמבר חלה עלייה קלה לעומת חודש נובמבר (מנתון של 46.9 ל- 47.7) ואולם סה"כ התאפיינו

⁵ <http://www.nrg.co.il/online/16/ART2/315/944.html>

⁶ http://cdn.budgetresponsibility.independent.gov.uk/Autumn2011EFO_web_version138469072346.pdf

⁷ <http://www.economist.com/node/21541021>

⁸ "When gross domestic product (GDP) growth slides back to negative after a quarter or two of positive growth. A double-dip recession refers to a recession followed by a short-lived recovery, followed by another recession". Read more:

<http://www.investopedia.com/terms/d/doublediprecession.asp#ixzz1ifod6VZh>

⁹ <http://www.bbc.co.uk/news/10604117>

¹⁰ <http://www.bbc.co.uk/news/business-16342072>

הרבעון האחרון של 2011 בירידה החדה ביותר מאז הרבעון השני של שנת 2009, ובכל מקרה, כל מדד שהוא מתחת ל-50 מעיד על שוק במצוקה. על אף האמור, הירידה היתה קטנה מהצפוי, וזאת עקב גידול בייצוא למדינות כגון גרמניה, סין ומזרח אירופה. במילים אחרות, הגורם המייצב הינו הייצוא שנותן מענה חלקי לשוק מקומי חלש מאוד. עובדה זו מדגישה שוב את התלות הגבוהה של הכלכלה בריטית בשוק היורו, ואת החששות מפני השלכות של משבר היורו על ענפי הייצוא הבריטיים¹¹.

תחזיות הביקושים המקומיים הן עגומות גם כן: הצפי הוא כי הצריכה צפויה לעלות רק ב-1.2% בשנת 2012, הנתון הנמוך ביותר מזה 40 שנים. הרבעון הראשון אמור להיות קשה ביותר לקמעונאים, כאשר התאוששות קלה צפויה לקראת האולימפיאדה. הסקטורים הצפויים להיפגע, לפי התחזית, הם בעיקר התעשייה, קמעונאות (בעיקר סוחרים קטנים-בינוניים), נסיעות, פנאי, נדל"ן ובנייה¹².

בעיה נוספת, היא העובדה שבנקים בריטיים הלוו למעלה מ-200 מיליארד פאונד (!) לעסקים ולמשלות ברחבי היבשת, ובפרט למדינות מוכות חוב כגון אירלנד, פורטוגל, איטליה ויוון, בנוסף להלוואות שניתנו לבנקים גרמנים וצרפתים¹³. במצב כזה, כל משבר באירופה, כמו גם עלייה בשיעורי האבטלה, או תכניות חירום (כמו זו שהוכרזה לאחרונה בספרד) של ממשלות שלוו כסף מבנקים בריטיים וכיו"ב – ישפיעו על הכלכלה הבריטית בכללותה ובראש ובראשונה על המערכת הבנקאית במדינה.

טבעי שבזמנים כאלה חלוקות הדעות על המדיניות המתבקשת. לאחרונה נשמעים יותר קולות לפיהם למרות שנעשו טעויות בעבר בניהול המדיניות התקציבית של בריטניה לאחר המשבר, הרי שרוב הצעדים שנקט הממשל לעצירת המיתון היו נכונים וסייעו להשבת האמון של סוכנויות דירוג האשראי ושווקי אג"ח, וכי קשה להצביע על צעדים נוספים שהיה על הממשלה לנקוט. אם תיסחף בריטניה למערבולת כלכלית נוספת בשל משבר היורו, הם טוענים, יהיה זה יותר בגלל ה"נטיות האובדניות" של מנהיגי הגוש, ולא בגלל שגיאות של קובעי המדיניות הבריטית¹⁴.

לכאורה, ייתכן וניתן למצוא תמיכה לעמדה זו בנתונים בדבר התאוששות בתמ"ג ברבעון האחרון של השנה. לאחרונה דווח כי צמיחתה של כלכלת בריטניה הואצה ברבעון השלישי של שנת 2011, כאשר התמ"ג עלה ב-0.5%. מדובר בעלייה החדה ביותר מאז הרבעון השלישי של 2010 (אז צמח התמ"ג ב-0.6%)¹⁵. מאידך יש לזכור כי התחזית ל-2011 היתה של צמיחה בשיעור של 0.7%, וכי התחזית של קרן המטבע העולמית לבריטניה לשנת 2012 עומדת על 0.6%¹⁶. לאחרונה אף פרסם משרד האוצר הבריטי תחזית לפיה הצמיחה

¹¹ <http://www.bbc.co.uk/news/business-16391390>

¹² <http://www.bbc.co.uk/news/business-16344208>

¹³ <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2015384/UK-banks-exposed-214bn-euro-risk-lending-debt-laden-countries.html>

¹⁴ <http://www.economist.com/node/21541021>

¹⁵ <http://www.themarket.com/wallstreet/1.1574728>

¹⁶ <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/update/01/index.htm>

ב-2012 תעמוד על 0.4% בלבד¹⁷. אם מוסיפים לכך את התחזית לגבי שוק היורו, שעומדת על 0.5% בלבד, הרי שיתכן והעלייה של סוף שנת 2011 בבריטניה לא מבשרת שינוי מגמה¹⁸.

מהלכים אופרטיביים עליהם החליטה ממשלת בריטניה

ממשלת בריטניה הכריזה בתחילת דצמבר 2011 על הרחבת **תכנית הקיצוצים** בתקציב ובמגזר הציבורי. התכנית, שבמסגרתה יקוצץ שכרם של עובדי מדינה, אחיות, שוטרים, מורים וכו', תימשך לפחות עד 2015¹⁹. צופים, כי כ-700 אלף עובדים במגזר הציבורי יאבדו את מקום עבודתם במהלך שש השנים הבאות. צעדים אלו גרמו למספר שביתות גדולות במשק, ולטענות מצד ארגוני העובדים כי שר האוצר, ג'ורג' אוסבורן, הכריז מלחמת מעמדות באמצעות תכנית הקיצוצים.

מנגד, ניצבים גם תומכים בתכנית של שר האוצר אוסבורן וטוענים כי גם אם ניתן היה לצמצם מעט את היקף הקיצוצים, הרי שאוסבורן פועל נכונה כאשר הוא מתמקד בצמצום המיידני של הגירעון כמטרת-על בזמן הקרוב²⁰. תמיכה זו מבוססת בין השאר על נתונים שפורסמו באוקטובר 2011, לפיהם תכנית הקיצוצים של אוסבורן כבר הובילה לתוצאות שמשמעותן **צמצום הגרעון התקציבי** ל-14 מיליארד ליש"ט, סכום קטן ממה שצפו כלכלנים בתחילת השנה²¹. עם זאת יש כאלה המזהירים שצמצום הגרעון והקיצוצים עלולים להוות חרב פיפיות שתוביל לירידה חדה בצמיחה ולמיתון נוסף (פועל יוצא של ירידה בהוצאות ובצריכה של המגזר הפרטי).

בנוסף לאמור, ממשלת בריטניה החלה **בהיערכות לקראת משבר אפשרי בגוש היורו**. כפי שדווח (בעיתונות) בסוף דצמבר, האוצר בבריטניה נערך לתרחיש הגרוע ביותר (worst-case scenario) של קריסת היורו וחזרה למטבעות הקודמים ביבשת. התמוטטות היורו צפויה להיות בעלת השלכות הרסניות של ממש על הכלכלה העולמית ובפרט הבריטית, ולכן הממשל הבריטי שוקל תכניות חירום לפיהן במידה ויקרה הדבר, תגביל הממשלה את זרימת הכסף אל בריטניה ומחוצה לה, כדי למזער את הפגיעה האפשרית בפאונד. בנוסף נערכת הממשלה לאפשרות של מצב חירום במדינות הגוש, שבו תפעל הממשלה הבריטית לפינוי תיירים ומבקרים בריטים במדינות הקורסות, אם אלו יסגרו את גבולותיהן, יאסרו על העברות בנקאיות ויעצרו טיסות.

¹⁷ <http://www.hm-treasury.gov.uk/d/201201forcomp.pdf>

¹⁸ <http://www.thisismoney.co.uk/money/news/article-2060223/UK-face-double-dip-recession-warns-EU-Britain-prepares-economic-Armageddon.html>

¹⁹ <http://www.telegraph.co.uk/finance/budget/8924629/Autumn-Statement-2011-George-Osborne-unveils-public-sector-pay-cuts-on-eve-of-massive-strike.html>

²⁰ <http://www.economist.com/node/21541021>

²¹ <http://mobile.bloomberg.com/news/2011-10-21/u-k-budget-deficit-narrows-more-than-forecast-as-osborne-cuts-take-effect>

דאגה נוספת נוגעת לעתיד הבנקים הבריטים בשל רמת החשיפה הגבוהה שלהם ליורו. ארבעת הבנקים הגדולים בבריטניה העניקו הלוואות לחברות, משקי בית ובנקים במדינות החלשות של הגוש (יוון, אירלנד, איטליה, פורטוגל וספרד) בהיקף הנאמד ב-200 מיליארד ליש"ט. ברמת חשיפה כזו, אם היורו יקרוס, אמצעי הבקרה הרגילים שמפעיל האיחוד האירופאי לא יועילו לבנקים האנגלים. במצב דברים זה נערכת הממשלה להטיל מגבלות על זרימת כסף אל ומחוץ לבנקים ואף שוקלת להטיל מס זמני מיוחד על העברות בנקאיות זרות²².

התקשורת הבריטית עוסקת רבות בימים אלה בהיערכות הממשלה להשלכות הצפויות מתכנית קרן המטבע הבינ"ל להענקת סיוע לאיטליה, שבמסגרתו יועברו לה כ-500 מיליארד ליש"ט על מנת לאפשר לה נזילות ליישום תכניות פנימיות לייצוב הכלכלה. משמעות הדברים היא, כי בריטניה, כבעלת מניות מרכזית בקרן המטבע העולמית, תזרים מיליוני פאונדים מכספי משלמי המיסים, לצורך הצלתה של איטליה, מהלך שנוי במחלוקת כשלעצמו בשל ההשלכות שעשויות להיות לו על גוש היורו. לסיכום, אין לבריטניה משנה סדורה לכל תרחיש אפשרי. העמדה הרשמית גורסת כי מתקיימת בחינה יומיומית של ההתפתחויות וכי ממשלת בריטניה נערכת לכל תרחיש שהכלכלה האירופאית או העולמית עשויות להציב בפניה.

²² <http://www.telegraph.co.uk/finance/financialcrisis/8976204/Treasury-plans-for-euro-failure.html>